

آسیب‌شناسی معافیت‌ها و مشوق‌های مالیاتی جمهوری اسلامی ایران با رویکرد حمایت از تولید

محمدصابر شاهنوش فروشانی^۱

محمدرضا رجب‌زاده^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۱۰

تاریخ ارسال: ۱۴۰۱/۰۱/۰۱

چکیده

بررسی مشوق‌های مالیاتی در کشورهای منتخب اقتصادی حاکی از اجرای بسیاری از قوانین تشویقی مالیاتی بر اساس متغیرهای تأثیرگذار در توسعه تولید و اقتصاد کشورها است. این در حالی است که بسیاری از قوانین مشوق‌های مالیاتی در ایران عموماً معافیت کامل و بلندمدت است. آنچه انگیزه تولید و کارایی بالاتر را در اقتصاد کشور فراهم می‌آورد ایجاد ارتباط بین مقدار و زمان مشوق‌های مالیاتی با پارامترهای تولیدی و توسعه اقتصادی با الگوبرداری از کشورهای موفق اقتصادی است.

هدف مطالعه حاضر آسیب‌شناسی معافیت‌ها و مشوق‌های مالیاتی جمهوری اسلامی ایران با رویکرد مانع‌زدایی و پشتیبانی از تولید می‌باشد که در این راستا، در گام اول با مطالعات تطبیقی مشوق‌های مالیاتی ایران و کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه سریع اقتصادی پرداخته و در گام بعدی با استفاده از پرسشنامه، میزان موافقت خبرگان را در راستای تغییر و حذف برخی قوانین موجود و اجرای برخی قوانین جدید با توجه به مطالعات تطبیقی به روش تکنیک دلفی فازی سنجیده شد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد تغییر معافیت‌های مالیاتی درآمد فعالیت‌های تولیدی و معدنی به مشوق مالیاتی، حذف معافیت مالیاتی خدمات معاملات و تسویه اوراق بهادار و کالا در بورس‌ها و بازارهای خارج از بورس و املاک مسکونی و همچنین اجرای اعتبارات و مشوق‌های مالیاتی صندوق سرمایه‌گذاری املاک و مستغلات و اعتبار مالیات خارجی بیشترین میزان موافقت خبرگان را به همراه داشته است.

واژگان کلیدی: مالیات، مشوق مالیاتی، معافیت مالیاتی، تولید.

^۱ دانشجوی دکتری فلسفه معاصر، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران.
(m.s.sh6366@gmail.com)

^۲ دکتری مدیریت مالی، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران. نویسنده مسئول. (m.rajabzadeh@ut.ac.ir)

۱. مقدمه

در بین انواع درآمدهای دولت، مالیات قابل قبول‌ترین و مناسب‌ترین نوع آن از نظر اقتصادی است و به عنوان ابزاری کارآمد در جهت اهداف کلان اقتصادی مانند افزایش تولید، تثبیت اقتصادی، ایجاد اشتغال، بهبود رفاه اجتماعی و رشد اقتصادی بشمار می‌آید. مقایسه این منبع با سایر منابع نشان می‌دهد که هر چه سهم مالیات‌ها در تأمین مخارج دولت بیشتر باشد، از ایجاد آثار نامطلوب اقتصادی به میزان چشم‌گیری جلوگیری می‌شود. از این‌رو وجود یک نظام مالیاتی کارآمد برای رسیدن به اهداف افزایش تولید از ضروریات سیاست‌گذاری اقتصادی است.

توجه ویژه مقام معظم رهبری به توسعه و شکوفایی تولید در سال‌های اخیر مسیر صحیح حرکت اقتصاد کشور را برای آحاد جامعه مشخص نموده است. در این رابطه ایشان فرموده اند: «خب حالا چرا در سال ۹۹ به طور کامل این (تحقق کامل شعار جهش تولید) اتفاق نیفتاد؟ به خاطر وجود موانع از طرفی، و حمایت نشدن تولید در همه‌ی بخشها از طرف دیگر. یعنی تولید، هم احتیاج دارد به حمایت‌های لازم قانونی و حکومتی و هم احتیاج دارد به اینکه موانع سر راه تولید برداشته بشود». «سرمایه‌گذاری در امر تولید احتیاج دارد به مشوق. بایستی کسانی که می‌توانند سرمایه‌گذاری کنند تشویق بشوند به این کار و اوضاع کسب‌وکار در کشور به نحوی باشد که برای این‌ها تشویق‌کننده بشود که وارد این کار بشوند، یا هزینه تولید برایشان افزایش پیدا نکند که متأسفانه اینها اتفاق نیفتاده؛ یعنی ملاحظات لازم انجام نگرفته؛ نه آنچنان مشوقی وجود داشته و نه در مورد هزینه‌های تولید فکری شده.» (مقام معظم رهبری، ۱۴۰۰/۱/۱). بیانات رهبر انقلاب اسلامی نشان می‌دهد، رشد و توسعه بخش واقعی اقتصاد یعنی تولید به عنوان مهم‌ترین خط‌مشی اقتصادی کشور محسوب می‌شود.

از سوی دیگر هرچند نقش اصلی مالیات تأمین منابع مالی دولت‌ها جهت اعمال حاکمیت است، اما سایر کارکردهای مالیات، مانند اثرات توزیعی و تخصیصی، آنها را تبدیل به ابزار مؤثری جهت اعمال سیاست‌های مالی دولت‌ها کرده است، به طوری که در سال‌های اخیر استفاده از امتیازات مالیاتی به عنوان مشوق‌های مالیاتی دولت جهت توسعه منطقه‌ای و جغرافیایی شیوع گسترده‌ای پیدا کرده است (ایزدی و همکاران، ۱۳۹۵، ۱۲۱). ایران در مقایسه با بسیاری از کشورهای درحال توسعه و توسعه‌یافته از تعداد مشوق‌های مالیاتی زیادی برخوردار است و بخش وسیعی از فعالیت‌های اقتصادی، تحت حمایت این مشوق‌ها قرار گرفته است. فقدان نظام جامع اطلاعات مالیاتی، تعدد نرخ‌های مالیاتی در بخش‌های مختلف اقتصادی، معافیت‌های وسیع و متنوع مالیاتی، اعمال نظرات شخصی در فرآیند وصول مالیات‌ها، نادیده گرفتن بخش‌هایی از اقتصاد در فرآیند شمول مالیاتی، ناکافی بودن نظارت‌های فنی بر فرآیندهای تشخیص و وصول مالیات و در پی آن گسترش فساد در برخی حوزه‌های مالیاتی از جمله مهم‌ترین آسیب‌ها و کاستی‌های نظام مالیاتی ایران محسوب می‌شوند (ماکیان و همکاران، ۱۳۹۸، ۵۲). همین موضوع سبب شده است که در طی چندسال اخیر، فرار مالیاتی از جمله چالش‌های مهم کشور تلقی گردد (ضیائی و همکاران، ۱۳۹۵، ۷۱). گستردگی و دائمی بودن این معافیت‌ها از طرفی بخش مهمی از درآمدهای دولت را از بین برده است و از طرف دیگر زمینه ایجاد فرار مالیاتی و فساد را فراهم نموده است. این در حالی است که نتایج بسیاری از پژوهش‌های داخلی در زمینه تأثیر قوانین تشویقی مالیاتی کشور در تحقق اهداف تعریف شده توسعه‌ای و اشتغال‌زایی نشان از عدم کارایی این قوانین در اقتصاد کشور دارد.

عملکرد اقتصادی ضعیف چند سال اخیر نیز اگرچه دلایل برون‌مرزی زیادی دارد، شاهدی بر ضعف در سیاست‌های راهبردی اقتصاد داخلی است که قوانین مشوق‌ها و معافیت‌های مالیاتی یکی از آنهاست. شناسایی نارسایی‌ها و آسیب‌های موجود در تدوین و اجرای این مشوق‌ها در جهت بازتعریف نمودن این قوانین برای تسهیل مسیر توسعه اقتصادی کشور و تحقق اهداف پشتیبانی‌ها و مانع‌زدایی‌ها از تولید ضروری است. در این بین استفاده از تجارب کشورهای موفق اقتصادی برای تسریع و کاهش احتمال عدم موفقیت این فرآیند از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

در همه کشورهای موفق اقتصادی، سیاست‌گذاری صحیح معافیت‌ها و مشوق‌ها و اعتبارات مالیاتی ضرورتی بر ایجاد توسعه اقتصادی بوده و تدوین و اجرای درست این سیاست‌ها یکی از راه‌های هدایت سرمایه‌ها به سمت ایجاد ارزش افزوده اقتصادی و شکوفایی تولید است. نام‌گذاری سال ۱۴۰۰ به عنوان تولید؛ پشتیبانی‌ها، مانع‌زدایی‌ها از سوی مقام معظم رهبری نیز ضرورت توجه به آسیب‌های قوانین معافیتی و تشویقی موجود و سیاست‌گذاری صحیح آن را در راستای تحقق اهداف تولید، مانع‌زدایی‌ها و پشتیبانی‌ها دوجندان می‌کند. در این راستا، شناسایی نارسایی‌ها و آسیب‌های موجود در تدوین و اجرای این مشوق‌ها در جهت بازتعریف نمودن این قوانین برای تسهیل مسیر توسعه اقتصادی کشور و تحقق اهداف پشتیبانی‌ها و مانع‌زدایی‌ها از تولید ضروری است.

برهمن اساس، مطالعه‌ی حاضر در پی آن است که به آسیب‌شناسی معافیت‌ها و مشوق‌های مالیاتی جمهوری اسلامی ایران با رویکرد مانع‌زدایی و پشتیبانی از تولید برای ایران و کشورهای تطبیقی پردازد. چرا که، استفاده از تجارب کشورهای موفق اقتصادی برای تسریع و کاهش احتمال عدم موفقیت این فرآیند از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱. مبانی نظری پژوهش

اخذ مالیات از یک فعالیت خاص یا اعطای معافیت مالیاتی به آن بیشتر در جهت تخصیص بهینه منابع صورت می‌گیرد. علاوه بر این، اعطای معافیت مالیاتی به برخی فعالیت‌ها در مناطق خاص، علاوه بر هدف تخصیص منابع، هدف توزیعی را دنبال می‌کند. به همین منظور، دولت‌ها در چارچوب قوانین مالیاتی برحسب شرایط موجود به اخذ مالیات یا اعطای معافیت مالیاتی می‌پردازند تا ضمن دستیابی به اهداف درآمدی و عدالت اجتماعی، جهت‌دهی به فعالیت‌های اقتصادی را نیز پوشش دهند. البته اعطای معافیت‌ها و تعیین حد و مرز آنها در کشورهای مختلف با توجه به اهدافی که آن جامعه تعقیب می‌کند، متفاوت است (آقایی، ۱۳۸۰، ۳۱). در این زمینه، انتخاب پایه مالیاتی و نرخ متناسب با آن یکی از اقدام‌های مهم نظام مالیاتی هر کشور است که باید به‌درستی صورت پذیرد. با توجه به این مطلب، اهمیت معافیت‌ها و بخشودگی‌های اعطاشده در نظام مالیاتی مشخص می‌شود و به همین دلیل انتخاب هدف و موارد بخشودگی یا معافیت کار بسیار پیچیده‌ای است که باید از طریق مطالعات دقیق کارشناسی صورت پذیرد. بدیهی است که با تغییر شرایط حاکم بر اقتصاد کشور

موارد استثنا و معافیت نیز باید بازنگری شود، زیرا استفاده نامناسب از معافیت مالیاتی ضمن کاهش درآمدهای مالیاتی دولت می‌تواند موجب افزایش روزنه‌های فرار مالیاتی شود (توکلی، ۱۳۸۶، ۱۲۲). از سوی دیگر، در دهه اخیر بررسی اهمیت مالیات در اقتصاد ایران، به مانند سایر کشورهای در حال توسعه، مورد توجه پژوهشگران عرصه اقتصاد و سیاست‌گذاران قرار گرفته است. از این‌رو، فراهم کردن شرایط و چارچوب منسجمی از انگیزه‌های مالیاتی جهت تقویت سرمایه‌گذاری و رشد تولید، یکی از مسائلی است که همچنان به صورت یک سؤال باز، مورد بررسی بسیاری از محققان در کشورهای در حال توسعه و حتی توسعه یافته است و سیاست‌گذاران اقتصادی به ویژه مقامات سیاست مالی را با چالش مواجه کرده است. از یک طرف اثربخشی چنین انگیزه‌هایی به عنوان بسته سیاستی در مقایسه با هزینه‌های آنها قابل تأمل بوده و از طرف دیگر تئوری‌های اقتصادی کاهش هزینه‌های سرمایه‌گذاری را مورد توجه جدی خود قرار داده است (فوجمن و کرول^۱، ۲۰۱۶، ۴۱).

منظور از انگیزه‌های مالیاتی، هرگونه سنجه و ملاکی است که برای هر فعالیت یا بخش مشخصی (در مقایسه با کل صنعت) رفتار مالیاتی مطلوبی فراهم آورد، اشاره ضمنی این تعریف این است که مثلاً کاهش مالیات‌ها یا برنامه‌ها و سیستم‌های استهلاک موجود فی نفسه انگیزه مالیاتی نیستند. در این راستا یکی از مهمترین ابزارهای انگیزه‌های مالیاتی استفاده از مشوق‌های مالیاتی جهت تحریک سرمایه‌گذاری و تولید و رشد اقتصادی است. مشوق مالیاتی به انواع کمک‌ها یا امتیازات مالیاتی اطلاق می‌شود که دولت‌ها با هدف افزایش سرمایه‌گذاری و اشتغال و نیز توسعه صادرات جهت توسعه منطقه ای به گروه‌های خاصی از افراد، بنگاه‌ها و فعالان اقتصادی (مشوق هدفمند) و یا به همه آنها (مشوق عام یا غیر هدفمند) در قالب تعطیلی، تخفیف، ترجیحات، ارفاق، اعتبار، بخشودگی و تعویقات مالیاتی اعطا می‌کنند. مشوق‌های مالیاتی کم و بیش در اغلب نظام‌های مالیاتی جهان وجود دارد اما گستره و شکل آن در کشورهای مختلف متفاوت است. در کشورهای توسعه یافته، مشوق‌ها عمدتاً به صورت ارفاق، اعتبارات، سرمایه‌گذاری به شکل اجاره و استهلاک سریع به سرمایه‌گذاران اعطا می‌شود (عسگری و جعفری، ۱۳۹۵، ۳۱).

با بررسی مشوق‌ها و معافیت‌های مالیاتی در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه سریع اقتصادی مبانی نظری و قانونی مشترک با ایران در اعمال این مشوق‌ها به طور خلاصه در جدول شماره (۱) گردآوری گردیده است.

¹ Fochmann & Kroll

جدول شماره (۱) معافیت مالیاتی مشترک کشورها
(اجرای معافیت، مشوق و اعتبار مالیاتی بر اساس صنایع، کسب و کارها و سایر عوامل تعیین کننده)

بخش	ایران	ایالات متحده	چین	سنگاپور	مالزی	هند	انگلستان	روسیه	کانادا	ژاپن
کشاورزی، دامپروری و ...	معافیت		معافیت		معافیت	معافیت			مشوق	
مالیات حقوق برخی نهادها	معافیت									
فعالیت‌های آموزشی خدماتی و ورزشی	معافیت	اعتبار			مشوق					
فعالیت‌های فرهنگی	معافیت									
تعاونی روستایی و ...	معافیت									
صادرات خدمات و کالای غیرنفتی و کشاورزی	معافیت				مشوق	معافیت				
درآمد فعالیت‌های صادرات مواد خام	معافیت ۲۰ درصدی									
محصولات صنایع دستی	معافیت کامل									
فعالیت‌های تولیدی و معدنی	معافیت کامل				معافیت ۷۰ درصدی					
فعالیت‌های گردشگری	معافیت				معافیت ۷۰ درصدی					

بخش	ایران	ایالات متحده	چین	سنگاپور	مالزی	هند	انگلستان	روسیه	کانادا	ژاپن
ارزش افزوده محصولات کشاورزی فرآوری نشده و ...	معافیت									
ارزش افزوده آرد خبازی، نان و ...	معافیت									
کالاهای اهدایی بلا عوض	معافیت									
انواع دارو، خدمات درمانی	معافیت	اعتبار								
خدمات بانکی و اعتباری	معافیت					معافیت				
سرمایه‌گذار ی مالی و درآمد سهام شرکت‌ها	معافیت	اعتبار		مشوق	معافیت	معافیت		اعتبار		
خدمات معاملات و تسویه اوراق بهادار و کالا	معافیت									
خدمات حمل ونقل عمومی	معافیت				معافیت ۷۰ درصدی					
ارزش افزوده اقلام با مصارف صرفا دفاعی	معافیت									
توسعه مناطق ویژه آزاد تجاری	معافیت				معافیت			اعتبار		

بخش	ایران	ایالات متحده	چین	سنگاپور	مالزی	هند	انگلستان	روسیه	کانادا	ژاپن
معافیت املاک مسکونی	معافیت									
تأمین منابع مالی و سرمایه در گردش	معافیت									
مشوق‌های منطقه‌ای	اعتبار							مشوق	مشوق	
مشوق‌های تحقیق و توسعه	اعتبار	اعتبار		مشوق	معافیت	مشوق	مشوق	مشوق	اعتبار	اعتبار
صندوق‌های سرمایه‌گذار ی ریسک پذیر	۲۰ سال معافیت		اعتبار		معافیت					
جذب سرمایه‌گذار ی خارجی	معافیت	اعتبار	معافیت		معافیت			مشوق		
ثبت اختراع	اعتبار				مشوق	مشوق	مشوق			
فناوری سبز، تجدید پذیر، بیو تکتولوژی	اعتبار	اعتبار	معافیت		معافیت ۷۰ درصدی				اعتبار	
فناوری‌های نوظهور و تکتولوژی‌ها ی جدید			معافیت	معافیت	مشوق			مشوق	مشوق	
پروژه‌های استراتژیک ملی و زیربنایی					مشوق	معافیت			مشوق	
اعتبار مالیات خارجی		معافیت	معافیت	مشوق			اعتبار		اعتبار	اعتبار
اشتغال زایی		اعتبار				اعتبار				اعتبار

بخش	ایران	ایالات متحده	چین	سنگاپور	مالزی	هند	انگلستان	روسیه	کانادا	ژاپن
هزینه های سرمایه‌ای				معافیت		مشوق	مشوق	اعتبار		
تولید کننده ماشین آلات تخصصی					مشوق					مشوق
صندوق سرمایه گذاری املاک و مستغلات				مشوق	مشوق	مشوق				

منبع: نگارندگان پژوهش

۲-۲. پیشینه پژوهش

شواهد بسیاری از پژوهش‌های داخلی در زمینه تأثیر قوانین تشویقی مالیاتی در تحقق اهداف تعریف شده توسعه‌ای و اشتغال‌زایی نشان از عدم کارایی کافی این قوانین در اقتصاد کشور دارد که در ادامه مطالعات خارجی و داخلی صورت گرفته در این زمینه را بررسی خواهیم کرد.

سیرگار و پاتونرو^۱ (۲۰۲۱) تأثیرات مشوق‌های مالیاتی را بر روی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در اندونزی بررسی نموده‌اند. آنها با تعریف متغیری مجازی و بر اساس داده‌های سال ۱۹۹۹ تا ۲۰۱۸ وابستگی بین مشوق‌های مالیاتی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را بررسی نموده‌اند. اگرچه این پژوهش نشان می‌دهد که افزایش مشوق‌های مالیاتی تا حدودی جریان سرمایه‌گذاری خارجی را کاهش می‌دهد، کاهش مالیات درآمد شرکت‌ها جریان سرمایه‌گذاری خارجی را افزایش داده است.

زیدار و اسلاتری^۲ (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان «ارزیابی مشوق‌های مالیاتی محلی و ایالتی» به بررسی مشوق‌های مالیاتی در ایالات متحده آمریکا پرداخته‌اند. در سال ۲۰۱۴ ایالات متحده بین ۵ تا ۲۱۶ دلار سرانه اعتبار مالیاتی برای شرکت‌های خاص با هدف سرمایه‌گذاری و اشتغال‌زایی و تحقیق و توسعه وضع کرد. نتایج حاصل از این پژوهش در بررسی نتایج این سیاست در تحقق اهداف آن گویای آن است که اگرچه این سیاست در امر اشتغال‌زایی موفق عمل کرده است، اما مدارک محکمی برای رشد اقتصادی کشور ناشی از پیاده‌سازی این سیاست وجود ندارد.

چاکووما و همکاران^۳ (۲۰۲۰) به بررسی رابطه بین مشوق‌های مالیاتی و رشد سرمایه‌گذاری در کشور نیجریه پرداختند. مشوق‌های مالیاتی نیجریه بر روی مالیات درآمد شرکت‌ها و سرمایه‌گذاری است. چگونگی این

¹ Siregar and Patunru

² Zidar and Slattery

³ Chukwuma et al

سیاست‌ها به ساختار سرمایه ای شرکت‌ها بستگی دارد. نتایج این پژوهش نشان‌دهنده آن است که مشوق‌های مالیاتی نیجریه تأثیر مثبتی بر روی ترکیب سرمایه ثابت شرکت‌ها و همچنین دیدگاه کلان تأثیر مثبتی بر روی رشد سرمایه‌گذاری در این کشور دارد.

یانگ و لیوجی^۱ (۲۰۱۹) تأثیرات مشوق‌های مالیاتی را بر روی سرمایه‌گذاری و تولید در کشور چین بررسی نموده‌اند. چین در سال ۲۰۰۴ قانون مالیات بر سرمایه را بازنویسی کرد. این قانون در سال ۲۰۰۹ کامل شد و بر اساس آن مشوق‌های مالیاتی ثابتی بر روی سرمایه‌گذاری شرکت‌ها در دارایی‌های ثابت اعمال شد. بر اساس داده‌های شرکتی بین سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۲ آنها دریافتند که این تغییر سیاست‌های مشوق مالیاتی ۳۸/۴ درصد بخش سرمایه‌گذاری و ۹/۹ درصد بخش تولید این شرکت‌ها را رشد داده است و ساختار مالی شرکت‌ها را مستحکم‌تر نموده است.

نقی‌زاده و همکاران (۱۳۹۸) عوامل مؤثر بر الگوی سیاستی حمایت مالیاتی از فعالیت‌های دانش‌بنیان را بررسی کرده‌اند. آنها ۱۴ عامل مؤثر بر توسعه نظام مالیاتی حمایت‌کننده از فعالیت‌های دانش بنیان را شناسایی و در ۴ دسته طبقه‌بندی کرده‌اند. در ادامه با توجه به این عوامل، الگوی سیاستی حمایت مالیاتی از فعالیت‌های دانش بنیان ارائه شده و قانون حمایت از آنها به عنوان مطالعه موردی این پژوهش و بر اساس الگوی سیاستی استخراج شده، مورد مطالعه و ارزیابی قرار گرفته است.

کیومرثی و همکاران (۱۳۹۷) نقش مشوق‌های مالیاتی شرکت‌های تجاری در اقتصاد منطقه‌ای را ارزیابی کردند. آنها با تعریف دو متغیر شاخص مشوق‌های مالیاتی شرکت‌های تجاری و شوک بارتیک به عنوان شاخص تقاضای نیروی کار تأثیر مشوق‌های اقتصادی را بر روی رشد تشکیلات شرکتی، دستمزد سرانه و نرخ بیکاری بررسی نموده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که اعمال سیاست‌های تشویقی در حوزه مالیاتی نتوانسته است انگیزه‌های لازم جهت جذب سرمایه‌گذاری در مناطق با نرخ مالیات کمتر را ایجاد کند. با توجه به این موضوع اصلاح قوانین مشوق‌های مالیاتی برای تغییر نتایج با اهمیت است.

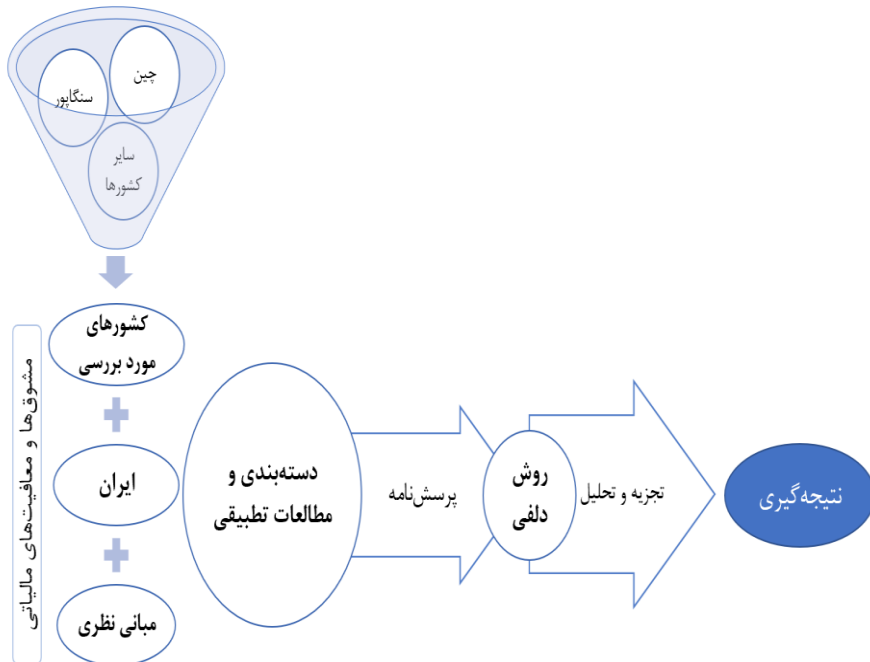
ایزدی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر معافیت‌های مالیاتی موضوع ماده ۱۳۲ در ایجاد اشتغال در مناطق کمتر توسعه یافته» تأثیر این معافیت‌ها را بر اشتغال شهرستان‌های کمتر توسعه یافته بررسی نموده‌اند. آنها از روش گروه کنترل ترکیبی برای داده‌های سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۷ استفاده نموده‌اند. نتایج نشان می‌دهد معافیت‌های مالیاتی موضوع ماده ۱۳۲ تأثیری بر اشتغال مناطق کمتر توسعه یافته کشور ندارند.

عبدی و رضایی (۱۳۹۴) به تحلیل منافع و هزینه‌های مشوق‌های مالیاتی صنعت غذایی و شیمیایی در اقتصاد ایران پرداخته‌اند. آنها چگونگی تحریک سرمایه‌گذاری در نتیجه اعطای مشوق‌های مالیاتی را تحلیل کرده و فواید این مشوق‌ها را در قبال هزینه درآمدی از دست رفته دولت در اقتصاد ایران بین سال‌های ۱۳۷۲ تا ۱۳۹۰ بررسی نموده‌اند. بر اساس نتایج این مدل‌ها، سرمایه‌گذاری در صنایع غذایی و شیمیایی نسبت به هزینه سرمایه حساسیت معنی‌داری دارد، ولی این حساسیت قابل توجه نیست، به این معنی که مشوق‌های مالیاتی که تأثیر قابل توجهی بر هزینه سرمایه دارد نمی‌تواند نقش عمده‌ای در سرمایه‌گذاری در این صنعت ایفا کند.

¹ Yong & LiuJie

۲-۳. مدل پژوهش

با تبیین متغیرهای اساسی موضوع پژوهش و برقراری ارتباط بین آنها براساس پیشینه نظری و تجربی، مدل مفهومی این پژوهش تدوین شده است. مطابق نمودار شماره (۱)، هدف آسیب شناسی معافیت ها و مشوق های مالیاتی جمهوری اسلامی ایران با رویکرد مانع زدایی و پشتیبانی از تولید بوده است. که برای بررسی این موضوع، به صورت زیر عمل شده است.



نمودار شماره (۱) مدل مفهومی پژوهش

منبع: نگارندگان پژوهش

۳. روش شناسی پژوهش

در مطالعه حاضر با بررسی های جامع کتابخانه ای و ارزیابی نتایج مطالعات گذشته مرتبط، بهترین مدل یا تعدادی بسیاری از شاخص های مهم سیاست ها و مشوق های مالیاتی در ایران و کشورهای منتخب، شناسایی و استخراج شده اند. به منظور تأیید نهایی شاخص های شناسایی شده از تکنیک دلفی فازی استفاده شده است. در این بخش از پژوهش، روش دلفی فازی با استفاده از تحلیل های کیفی و کمی مورد استفاده قرار گرفت. گاه در استفاده از روش دلفی فازی قواعدی طراحی می گردد که محقق با توجه به آنها می تواند نتایج هر دور را تحلیل نماید.

جدول شماره (۲) طیف فازی و عبارت کلامی متناظر

کد	عبارت کلامی	عدد فازی
۱	خیلی مهم	(۱, ۰, ۰/۷۵)
۲	مهم	(۱, ۰/۷۵, ۰/۵)
۳	متوسط	(۰/۷۵, ۰/۵, ۰/۲۵)
۴	کم اهمیت	(۰/۵, ۰/۲۵, ۰)
۵	خیلی کم اهمیت	(۰/۲۵, ۰, ۰)

مراحل انجام دلفی فازی به قرار ذیل می باشد:

(الف) نظرسنجی از متخصصان: در این مرحله ابتدا از متخصصان مختلف در مورد عوامل مؤثر بر یک پدیده یا تصمیم به صورت کیفی یا در صورت امکان کمی نظرسنجی می شود.

(ب) محاسبه‌ی اعداد فازی: برای محاسبه‌ی اعداد فازی که شامل عدد فازی مثلثی، عدد فازی ذوزنقه‌ای و عدد فازی گیوشن است، در این مطالعه طبق مطالعه‌ی لی و چن^۱ (۲۰۰۷) از عدد فازی مثلثی استفاده شده است. این حالت یک عدد فازی به صورت روابط زیر تعریف می شود:

$$\tau_{ij} = (\alpha_{ij}, \delta_{ij}, \gamma_{ij}) \quad (۱)$$

$$\alpha_{ij} = \min(\beta_{ijk}) \quad k = ۱, \dots, n \quad (۲)$$

$$\delta_{ij} = (\beta_{ijk})^{1/n} \quad (۳)$$

$$\gamma_{ij} = \max(\beta_{ijk}) \quad k = ۱, \dots, n \quad (۴)$$

در روابط فوق، β_{ijk} نشان دهنده‌ی اهمیت نسبی عامل i عامل j از دیدگاه متخصص k ام، α_{ij} و γ_{ij} به ترتیب حد بالا و پایین نظرهای پرسش شوندگان و δ_{ij} میانگین هندسی نظرهای پرسش شوندگان است. بدیهی است که مولفه‌های عدد فازی جوری تعریف شده است که: $\alpha_{ij} \leq \delta_{ij} \leq \gamma_{ij}$

(ج) تشکیل ماتریس معکوس فازی در این مرحله با توجه به اعداد فازی به دست آمده در مرحله‌ی پیش، ماتریس مقایسه‌ی زوجی فازی میان عواملی مختلف به شرح رابطه‌ی زیر تشکیل می شود (لی و چن، ۲۰۰۷):

$$\tilde{A} = [\tilde{\alpha}_{ij}] \quad \tilde{\alpha}_{ij} \times \tilde{\alpha}_{ji} \approx ۱ \quad \forall ij = ۱, ۲, \dots, n \quad (۵)$$

یا به صورت:

$$\tilde{A} = \begin{bmatrix} (۱, ۱, ۱) & (\alpha_{۱۲}, \delta_{۱۲}, \gamma_{۱۲}) & (\alpha_{۱۳}, \delta_{۱۳}, \gamma_{۱۳}) \\ (1/\gamma_{۱۲}, 1/\delta_{۱۲}, 1/\alpha_{۱۲}) & (۱, ۱, ۱) & (\alpha_{۲۳}, \delta_{۲۳}, \gamma_{۲۳}) \\ (1/\gamma_{۱۳}, 1/\delta_{۱۳}, 1/\alpha_{۱۳}) & (1/\gamma_{۲۳}, 1/\delta_{۲۳}, 1/\alpha_{۲۳}) & (۱, ۱, ۱) \end{bmatrix} \quad (۶)$$

(د) محاسبه‌ی وزن فازی نسبی عوامل: وزن نسبی عوامل از روابط زیر محاسبه می شود:

^۱ Lee & Chen

$$\tilde{Z}_i = [\tilde{\alpha}_{ij} \otimes \dots \otimes \tilde{\alpha}_{in}]^{1/n} \quad (۷)$$

$$\tilde{W}_i = \tilde{Z}_i \otimes [\tilde{Z}_i \oplus \dots \oplus \tilde{Z}_n]^{-1} \quad (۸)$$

که در آن، \tilde{W}_i و $\tilde{\alpha}_1 \otimes \tilde{\alpha}_2 = (\alpha_1 \times \alpha_2 \cdot \delta_1 \times \delta_2 \cdot \gamma_1 \times \gamma_2)$ یک بردار سطری است که نشان دهنده‌ی وزن فازی عامل i است.

هـ) غیرفازی کردن وزن عوامل: برای غیرفازی کردن وزن عوامل از رابطه‌ی زیر استفاده شد(لی و چین، ۲۰۰۷):

$$W_i = \left(\prod_{j=1}^3 W_{ij} \right)^{1/3} \quad (۹)$$

۴. تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

۴-۱. بازنگری در مشوق‌های مالیاتی ایران بر اساس مطالعات تطبیقی

با استناد به مطالعات تطبیقی و مقایسه صورت گرفته بین انواع مشوق‌های مالیاتی اجرایی در ایران و کشورهای موفق اقتصادی، پرسشنامه‌های طراحی و میزان موافقت نخبگان اقتصادی و مالی کشور با تغییر برخی معافیت‌های مالیاتی (عموماً معافیت‌های کامل در بلندمدت) به مشوق‌های متغیر با عوامل مؤثر، حذف برخی از مشوق‌های موجود و اجرای برخی مشوق‌های جدید طبق موارد جداول شماره (۳)، (۴) و (۵) به روش دلفی فازی نظرسنجی گردید.

جدول شماره (۳) تغییر معافیت‌های مالیاتی

عوامل مؤثر بر مقدار و زمان اعتبار مالیاتی	تغییر معافیت‌های مالیاتی ذیل (عموماً معافیت‌های کامل در بلندمدت) به اعتبار و مشوق مالیاتی با زمان و اندازه متغیر
متغیر بر اساس میزان تولید، خالص سود، ارزش افزوده اقتصادی، سال شروع فعالیت	درآمد فعالیت‌های کشاورزی، دامپروری، طیور ماهی زنبور، جنگل‌داری باغداری
متغیر بر اساس میزان تأثیر در اجرای سیاست‌های کلی فرهنگی و آموزشی و ورزشی، عملکرد و دستاوردها	درآمد فعالیت‌های آموزشی خدماتی و ورزشی
متغیر بر اساس میزان تولید، خالص سود، ارزش افزوده اقتصادی، سال شروع فعالیت	درآمد فعالیت‌های صادرات خدمات و کالای غیرنفتی و کشاورزی
متغیر بر اساس میزان تولید، خالص سود، ارزش افزوده اقتصادی، سال شروع فعالیت و میزان اشتغالزایی	درآمد فعالیت‌های تولیدی و معدنی
متغیر بر اساس میزان جذب گردشگر، ارزش افزوده اقتصادی، سال شروع فعالیت و میزان اشتغالزایی	درآمد فعالیت‌های گردشگری

عوامل مؤثر بر مقدار و زمان اعتبار مالیاتی	تغییر معافیت‌های مالیاتی ذیل (عموماً معافیت‌های کامل در بلندمدت) به اعتبار و مشوق مالیاتی با زمان و اندازه متغیر
متغیر بر اساس میزان سپرده، نوع عقد صکوک و میزان سود علی‌الحساب	خدمات بانکی و اعتباری بانکها، مؤسسات و تعاونیهایی اعتباری و صندوق‌های قرض الحسنه مجاز
متغیر بر اساس نوع حمل و نقل و منطقه شهری	خدمات حمل و نقل عمومی
متغیر بر اساس ماهیت کسب‌وکار، میزان درآمد و ارزش افزوده اقتصادی، تأثیر در پیشبرد سیاست‌های اقتصاد کلان و کمک به توسعه اقتصادی سرزمین اصلی	مناطق ویژه آزاد تجاری
متغیر بر اساس نوع سرمایه‌گذاری، کمک به تولید، مقدار سرمایه‌گذاری و سود پیش‌بینی شده	جذب سرمایه‌گذاری خارجی
متغیر بر اساس کارآمدی پژوهش‌ها، ارزش افزوده اقتصادی مورد انتظار و روند تاریخی اجرا و کارایی پژوهش‌ها و طرح‌های توسعه	مشوق‌های تحقیق و توسعه
متغیر بر اساس تعداد پروژه‌ها و استارت‌آپ‌های تأمین مالی شده توسط صندوق، داده‌های مالی پروژه‌ها	صندوق‌های سرمایه‌گذاری ریسک‌پذیر
متغیر بر اساس مقدار تولید انبوه اختراع، وجود سرمایه‌گذار و درآمدهای مورد انتظار	ثبت اختراع

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول شماره (۴) حذف معافیت‌های مالیاتی

حذف کامل معافیت‌های مالیاتی ذیل (عموماً معافیت‌های کامل در بلندمدت)
درآمد فعالیت‌های فرهنگی
درآمد شرکت‌های تعاونی، روستایی، کشاورزی، کارمندی، دانشجویی و کارگری
درآمد فعالیت‌های صادرات مواد خام
درآمد فعالیت‌های محصولات صنایع دستی
ارزش افزوده عرضه و واردات محصولات کشاورزی فرآوری نشده، عرضه و واردات دام طیور زنده، خوراک دام طیور، آبزیان، زنبور عسل و نوغان، عرضه و واردات انواع کود، سم، بذر و نهال
ارزش افزوده عرضه و واردات آرد خبازی، نان، گوشت، قند، شکر، برنج، حبوبات و سویا، شیر، پنیر، روغن نباتی و شیر خشک مخصوص تغذیه کودکان، عرضه و واردات کتاب و کاغذ، مطبوعات، دفاتر تحریر، ارزش افزوده عرضه و واردات فرش دستباف
کالاهای اهدایی بلاعوض به وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی، کالاهای همراه مسافر، اموال غیرمنقول
انواع دارو، لوازم مصرفی درمانی، خدمات درمانی (انسانی، حیوانی و گیاهی)
خدمات معاملات و تسویه اوراق بهادار و کالا در بورس‌ها و بازارهای خارج از بورس
رادار و تجهیزات کمک ناوبری هوانوردی، اقلام با مصارف صرفاً دفاعی (نظامی و انتظامی) و امنیتی

حذف کامل معافیت‌های مالیاتی ذیل (عموماً معافیت‌های کامل در بلندمدت)
معافیت املاک مسکونی
تأمین منابع مالی و سرمایه در گردش

منبع: یافته های پژوهش

جدول شماره (۵) اجرای مشوق های مالیاتی جدید

اجرای اعتبارات و مشوق های مالیاتی با فعالیت های ذیل	عوامل مؤثر بر مقدار و زمان اعتبار مالیاتی
پروژه های استراتژیک ملی و زیربنایی	متغیر با اهمیت اجرا و داده های مالی طرح توجیهی
فناوری سبز، تجدیدپذیر، بیوتکنولوژی، محیط زیستی، انرژی پاک	معافیت کامل و یا متغیر بر اساس میزان کارایی پروژه ها، داده های مالی طرح های توجیهی و میزان کاهش آلاینده ها در مقایسه با پلنت های موجود
فناوری های نوظهور و تکنولوژی های جدید	معافیت کامل و یا متغیر بر اساس نوع فناوری، شهرت فناوری و تکنولوژی، کارایی و کمک به پیشبرد سیاست های تولیدی اقتصادی کشور
اشتغال زایی	متغیر با میزان درآمد کارکنان، ساعت کاری و تعداد استخدامی های جدید
هزینه های سرمایه ای	کسر کامل هزینه های سرمایه ای پروژه های تولیدی و خدماتی از درآمد مشمول مالیات
تولید کننده ماشین آلات تخصصی	متغیر بر اساس میزان صرفه جویی اقتصادی، میزان فروش، سختی سیستم و فناوری
اعتبار مالیات خارجی	معافیت مالیاتی به میزان پرداخت مالیات خارجی توسط شرکت های ایرانی
صندوق سرمایه گذاری املاک و مستغلات	متغیر بر اساس تعداد واحدهای مسکونی و تجاری ساخته شده، درآمد و سود صندوق

منبع: یافته های پژوهش

۴-۲. روش دلفی فازی

در این مرحله طی دو مرحله نظر خبرگان در مورد بازنگری در معافیت های مالیاتی موجود و اجرای مشوق های مالیاتی جدید مورد پرسش قرار گرفت که نتایج حاصل از مرحله نهایی تکنیک دلفی فازی در جدول شماره (۶) ارائه شده است. در مرحله نهایی، میزان اختلاف نظر هر خبره با میانگین نظرات اعضا نمونه خبرگان محاسبه شد. سپس پرسشنامه دیگری به همراه نظر قبلی هر خبره و میزان اختلاف نظر وی با میانگین نظرات اعضا پانل در اختیار آنها قرار گرفت. با توجه به نظرات ارائه شده در مرحله اول و مقایسه آن با نتایج مرحله دوم چنانچه اختلاف نظر خبرگان در دو مرحله از حد آستانه $0/2$ کمتر باشد، فرآیند نظرسنجی متوقف می شود. با توجه به این که میزان اختلاف نظر خبرگان بین دو مرحله اول و دوم اجرای دلفی کمتر از حد آستانه خیلی کم ($0/2$) بدست آمد، نظرسنجی در مرحله دوم متوقف شد.

جدول شماره (۶) نتایج مرحله نهایی روش دلفی فازی

معیارها	میانگین فازی مثلثی						میانگین فازی زدایی شده	$ S_1 - S_2 $	
تا چه اندازه با تغییر معافیت‌های مالیاتی ذیل (عموماً معافیت‌های کامل در بلندمدت) به اعتبار و مشوق مالیاتی با زمان و اندازه متغیر موافق هستید؟									
درآمد فعالیت‌های کشاورزی، دامپروری، طیور ماهی زنبور، جنگل‌داری باغداری	(۰/۷۴	،	۰/۶۰	،	۰/۳۸)	۰/۵۷	۰/۰۹
درآمد فعالیت‌های آموزشی خدماتی و ورزشی	(۱/۰۱	،	۰/۵۱	،	۰/۳۵)	۰/۶۲	۰/۰۶
درآمد فعالیت‌های صادرات خدمات و کالای غیرنفتی و کشاورزی	(۰/۸۵	،	۰/۶۰	،	۰/۴۶)	۰/۶۴	۰/۰۳
درآمد فعالیت‌های تولیدی و معدنی	(۰/۹۰	،	۰/۷۲	،	۰/۵۸)	۰/۷۴	۰/۰۲
درآمد فعالیت‌های گردشگری	(۰/۸۰	،	۰/۵۰	،	۰/۳۷)	۰/۵۵	۰/۰۴
خدمات بانکی و اعتباری بانکها، مؤسسات و تعاونیه‌های اعتباری و صندوق‌های قرض الحسنه مجاز	(۱/۱۰	،	۰/۴۷	،	۰/۴۲)	۰/۵۷	۰/۰۰
خدمات حمل و نقل عمومی	(۰/۸۳	،	۰/۴۶	،	۰/۳۵)	۰/۵۵	۰/۰۱
مناطق ویژه آزاد تجاری	(۰/۸۹	،	۰/۶۹	،	۰/۴۵)	۰/۶۸	۰/۱۰
جذب سرمایه‌گذاری خارجی	(۰/۶۹	،	۰/۴۰	،	۰/۲۸)	۰/۴۵	۰/۰۱
مشوق‌های تحقیق و توسعه	(۰/۸۲	،	۰/۳۲	،	۰/۳۵)	۰/۵۰	۰/۰۳
صندوق‌های سرمایه‌گذاری ریسک‌پذیر	(۰/۷۳	،	۰/۴۰	،	۰/۳۰)	۰/۴۸	۰/۰۰
ثبت اختراع	(۰/۸۲	،	۰/۴۲	،	۰/۳۶)	۰/۵۳	۰/۱۲
مشوق‌های منطقه‌ای (کم توسعه و توسعه یافته)	(۰/۹۴	،	۰/۴۳	،	۰/۳۰)	۰/۵۵	۰/۰۶
تا چه اندازه با حذف کامل معافیت‌های مالیاتی ذیل (عموماً معافیت‌های کامل در بلندمدت) موافق هستید؟									
درآمد فعالیت‌های فرهنگی	(۰/۷۲	،	۰/۴۳	،	۰/۳۵)	۰/۵۰	۰/۰۵

۰/۰۶	۰/۵۶	(۰/۳۸	،	۰/۵۰	،	۰/۷۹)	درآمد شرکت های تعاونی، روستایی، کشاورزی، کارمندی، دانشجویی و کارگری
۰/۰۳	۰/۶۶	(۰/۴۷	،	۰/۶۵	،	۰/۸۷)	درآمد فعالیت های صادرات مواد خام
۰/۱۶	۰/۶۳	(۰/۴۱	،	۰/۴۱	،	۱/۰۶)	درآمد فعالیت های محصولات صنایع دستی
۰/۰۱	۰/۵۱	(۰/۳۷	،	۰/۳۵	،	۰/۸۲)	ارزش افزوده عرضه و واردات محصولات کشاورزی فرآوری نشده، عرضه و واردات دام و طیور زنده، خوراک دام و طیور، آبزیان، زنبور عسل و نوغان، عرضه و واردات انواع کود، سم، بذر و نهال
۰/۰۳	۰/۵۳	(۰/۳۵	،	۰/۴۷	،	۰/۷۷)	ارزش افزوده عرضه و واردات آرد خبازی، نان، گوشت، قند، شکر، برنج، حبوبات و سویا، شیر، پنیر، روغن نباتی و شیر خشک مخصوص تغذیه کودکان، عرضه و واردات کتاب و کاغذ، مطبوعات، دفاتر تحریر، ارزش افزوده عرضه و واردات فرش دستباف
۰/۰۱	۰/۵۸	(۰/۴۴	،	۰/۴۲	،	۰/۷۷)	کالاهای اهدایی بلاعوض به وزارتخانه ها و مؤسسات دولتی، کالاهای همراه مسافر، اموال غیرمنقول
۰/۰۳	۰/۴۹	(۰/۲۲	،	۰/۳۵	،	۰/۹۰)	خدمات معاملات و تسویه اوراق بهادار و کالا در بورسها و بازارهای خارج از بورس
۰/۱۴	۰/۶۵	(۰/۴۹	،	۰/۶۵	،	۰/۸۷)	رادار و تجهیزات کمک ناوبری هوانوردی، اقلام با مصارف صرفاً دفاعی (نظامی و انتظامی) و امنیتی
۰/۰۲	۰/۶۵	(۰/۵۲	،	۰/۵۸	،	۰/۸۴)	معافیت املاک مسکونی
۰/۰۱	۰/۴۶	(۰/۲۰	،	۰/۳۶	،	۰/۸۳)	تأمین منابع مالی و سرمایه در گردش

تا چه اندازه با اجرای اعتبارات و مشوق‌های مالیاتی با فعالیت‌های ذیل موافق هستید؟							
۰/۱۲	۰/۵۱	(۰/۴۰	،	۰/۳۷)	پروژه های استراتژیک ملی و زیربنایی
۰/۰۴	۰/۴۸	(۰/۳۱	،	۰/۲۹)	فناوری سبز، تجدیدپذیر، بیوتکنولوژی، محیط زیستی، انرژی پاک
۰/۰۲	۰/۶۵	(۰/۵۶	،	۰/۵۹)	فناوری‌های نوظهور و تکنولوژی‌های جدید
۰/۰۵	۰/۶۵	(۰/۵۲	،	۰/۵۸)	اشتغال زایی
۰/۰۲	۰/۴۶	(۰/۲۰	،	۰/۳۶)	هزینه های سرمایه‌ای
۰/۰۹	۰/۵۸	(۰/۴۰	،	۰/۶۱)	تولید کننده ماشین آلات تخصصی
۰/۰۸	۰/۵۴	(۰/۴۲	،	۰/۴۸)	صندوق سرمایه گذاری املاک و مستغلات

منبع: یافته های پژوهش

۵. نتیجه گیری و پیشنهادها

۱-۵. نتیجه گیری

نتایج حاصله از تکنیک دلفی فازی مشخص کرده است که در خصوص تغییر معافیت‌های مالیاتی (عموماً معافیت‌های کامل در بلندمدت) به اعتبار و مشوق مالیاتی، بیشترین موافقت خبرگان به شرح زیر است:

- درآمد فعالیت‌های تولیدی و معدنی؛
- مناطق ویژه آزاد تجاری،
- درآمد فعالیت‌های صادرات خدمات و کالای غیرنفتی و کشاورزی.

همچنین کمترین موافقت خبرگان به شرح زیر است:

- جذب سرمایه گذاری خارجی؛
- صندوق‌های سرمایه‌گذاری ریسک پذیر.

همچنین در خصوص حذف کامل معافیت‌های مالیاتی (عموماً معافیت‌های کامل در بلندمدت)، بیشترین موافقت خبرگان به شرح زیر است:

- درآمد فعالیت‌های صادرات مواد خام؛
- معافیت املاک مسکونی.

و کمترین موافقت خبرگان به شرح زیر است:

– تأمین منابع مالی و سرمایه در گردش.

همچنین در خصوص اجرای اعتبارات و مشوق های مالیاتی، بیشترین موافقت خبرگان به شرح زیر است:

– اشتغال زایی؛

– فناوری های نوظهور و تکنولوژی های جدید.

و کمترین موافقت خبرگان به شرح زیر است:

– هزینه های سرمایه ای.

بر اساس مبانی نظری پژوهش، مطالعات کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه سریع اقتصادی و نتایج نظرسنجی از خبرگان، مهمترین مشوق های مالیاتی ایران و جهان در جدول شماره (۷) مقایسه گردیده و نقش آنها در پیشبرد اهداف رویکرد پشتیبانی و یا مانع زدایی از تولید مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول شماره (۷) طبقه بندی مشوق های مالیاتی مورد بررسی در تحقق اهداف پشتیبانی ها و مانع زدایی ها از تولید

مشوق مالیاتی	مبانی نظری	کشورهای مورد بررسی	نظر خبرگان	پشتیبانی از تولید	مانع زدایی از تولید
درآمد فعالیت های کشاورزی، دامپروری، طیور ماهی زنبور، جنگل داری باغداری	*	*	تغییر	*	
درآمد فعالیت های آموزشی خدماتی و ورزشی	*	*	تغییر		
درآمد فعالیت های صادرات خدمات و کالای غیرنفتی و کشاورزی	*	*	تغییر	*	
درآمد فعالیت های تولیدی و معدنی	*	*	تغییر	*	
درآمد فعالیت های گردشگری	*	*	تغییر		
خدمات بانکی و اعتباری بانکها، مؤسسات و تعاونی های اعتباری و صندوق های قرض الحسنه مجاز	*	*	تغییر		
خدمات حمل و نقل عمومی	*	*	تغییر		
مناطق ویژه آزاد تجاری	*	*	تغییر	*	
جذب سرمایه گذاری خارجی	*	*	عدم تغییر	*	*
مشوق های تحقیق و توسعه	*	*	عدم تغییر	*	*
صندوق های سرمایه گذاری ریسک پذیر	*	*	عدم تغییر	*	*
ثبت اختراع	*	*	تغییر		
مشوق های منطقه ای (کم توسعه و توسعه یافته)	*	*	تغییر	*	
درآمد فعالیت های فرهنگی	*		حذف		

مشوق مالیاتی	مبانی نظری	کشورهای مورد بررسی	نظر خبرگان	پشتیبانی از تولید	مانع‌زدایی از تولید
درآمد شرکت‌های تعاونی، روستایی، کشاورزی، کارمندی، دانشجویی و کارگری	*		عدم حذف	*	*
درآمد فعالیت‌های صادرات مواد خام	*		حذف	*	*
درآمد فعالیت‌های محصولات صنایع دستی	*		حذف	*	
ارزش افزوده عرضه و واردات محصولات کشاورزی فرآوری نشده، عرضه و واردات دام و طیور زنده، خوراک دام و طیور، آبزیان، زنبور عسل و نوغان، عرضه و واردات انواع کود، سم، بذر و نهال	*		عدم حذف		
ارزش افزوده عرضه و واردات آرد خبازی، نان، گوشت، قند، شکر، برنج، حبوبات و سویا، شیر، پنیر، روغن نباتی و شیر خشک مخصوص تغذیه کودکان، عرضه و واردات کتاب و کاغذ، مطبوعات، دفاتر تحریر، ارزش افزوده عرضه و واردات فرش دستباف	*		عدم حذف		
کالاهای اهدایی بلاعوض به وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی، کالاهای همراه مسافر، اموال غیرمنقول	*		حذف		
خدمات معاملات و تسویه اوراق بهادار و کالا در بورسها و بازارهای خارج از بورس	*		عدم حذف	*	
رادار و تجهیزات کمک ناوبری هوانوردی، اقلام با مصارف صرفاً دفاعی (نظامی و انتظامی) و امنیتی	*		حذف		
معافیت املاک مسکونی		*	حذف		
تأمین منابع مالی و سرمایه در گردش		*	عدم حذف	*	
پروژه‌های استراتژیک ملی و زیربنایی		*	اجرا	*	*
فناوری سبز، تجدیدپذیر، بیوتکتولوژی، محیط زیستی، انرژی پاک		*	عدم اجرا		
فناوری‌های نوظهور و تکنولوژی‌های جدید		*	اجرا	*	*
اشتغال زایی		*	اجرا	*	
هزینه‌های سرمایه‌ای		*	عدم اجرا		

مشوق مالیاتی	مبانی نظری	کشورهای مورد بررسی	نظر خبرگان	پشتیبانی از تولید	مانع‌زدایی از تولید
تولید کننده ماشین آلات تخصصی		*	اجرا		*
صندوق سرمایه گذاری املاک و مستغلات		*	اجرا	*	*

منبع: یافته های پژوهش

۲-۵. پیشنهادها

- برقراری ارتباط بین میزان تولید، درآمد، ارزش افزوده اقتصادی، مقدار صادرات و سایر متغیرهای تأثیرگذار در فعالیت‌های تولیدی و معدنی و صادرات خدمات و کالاهای غیرنفتی و کشاورزی به میزان اعتبار و مشوق مالیاتی در راستای ایجاد انگیزه کافی برای افزایش تولید، کاهش هزینه ها و توسعه کسب‌وکارها در راستای پشتیبانی از تولید.
- گسترش ظرفیت‌های ایجاد ارزش افزوده اقتصادی بر روی مواد خام و تولید محصول نهایی برای تأمین کالاهای مورد نیاز کشور و رشد GDP در راستای پشتیبانی از تولید و طراحی تسهیلات مالی و قانونی مناسب به این منظور در راستای مانع‌زدایی از تولید.
- ایجاد اعتبارات و مشوق‌های مالیاتی بر روی درآمد مشمول مالیات شرکت‌های تولیدی و خدماتی بر اساس میزان اشتغال‌زایی این شرکت‌ها برای ایجاد انگیزه حرکت سرمایه‌های کشور در پشتیبانی از تولید و ارائه خدمات.
- توجه به حرکت جهانی اقتصادی به سمت صنایع با تکنولوژی بالا و فناوری‌های نو، از بین بردن موانع تولید و سوق دادن مسیر اقتصادی کشور در این راستا با اجرای مشوق‌های مالیاتی در این صنعت.
- سوق دادن مشوق‌های اقتصادی به سوی کسب و کارهای جدید و مخارج تحقیق و توسعه که منجر به نتایج مطلوب برای شرکت‌ها شود برای تحقق اهداف پشتیبانی از تولید.
- اجرای مشوق‌های مالیاتی با در نظر گرفتن عواملی همچون تفاوت اندازه بین شرکت‌های کوچک و بزرگ (ارائه خدمات مالیاتی بر اساس اندازه)، تغییر معافیت‌های مادام‌العمر به معافیت‌هایی با بازه زمانی مشخص مناسب با هر صنعت و میزان درآمد به عنوان عامل اصلی تعیین میزان مشوق و اعتبار مالیاتی.
- اتخاذ شیوه‌های نوین حمایت مالیاتی نظام مالیاتی کشور در چرخه‌های مختلف اقتصادی کشور با الگوبرداری از کشورهای توسعه‌یافته.
- حذف معافیت‌های غیرضروری برای بازایی بخشی از درآمدهای دولت و جبران کسری بودجه و تخصیص آن به ایجاد زیرساخت‌های توسعه تولید و اقتصاد کشور.

منابع و مأخذ

منابع فارسی

- آقایی، الله محمد (۱۳۸۰). بررسی معافیت زیر بخش‌های کشاورزی در نظام مالیاتی ایران/برای وزارت اقتصادی و امور دارایی، معاونت امور اقتصادی). تهران. انتشارات پایگان.
- ایزدی، سیدحسین؛ موسوی جهرمی، یگانه؛ رضوی، محمدرضا و خدادادکاشی، فرهاد (۱۳۷۰). تأثیر معافیت‌های مالیاتی موضوع ماده (۱۳۲) در ایجاد اشتغال در مناطق کمتر توسعه یافته کشور. مجلس و راهبرد، دوره ۲۵، شماره ۹۳، ص ۱۱۲-۱۴۲.
- بیانات مقام معظم رهبری در ۱۸ فروردین سال ۱۳۹۵ هجری شمسی، دیدارکنندگان: جمعی از مسئولان در قوای سه‌گانه و مسئولان برخی نهادها.
- بیانات مقام معظم رهبری در آغاز سال ۱۳۹۹ هجری شمسی (۱۳۹۹/۰۱/۰۱).
- بیانات مقام معظم رهبری در آغاز سال ۱۴۰۰ هجری شمسی (۱۴۰۰/۰۱/۰۱).
- توکلی، احمد (۱۳۸۶). مالیه عمومی. تهران. انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- ضیایی بیگدلی، فرهاد (۱۳۸۳) مالیات بر ارزش افزوده: مالیات مدرن، پژوهشکده امور اقتصاد، تهران.
- ضیایی، زهرا؛ مهاجری، پریسا و نصیری اقدم، علی (۱۳۹۵). اثر تشریک اطلاعات بر نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی. پژوهشنامه اقتصادی، دوره ۱۶، شماره ۶۳، ص ۱۰۱-۱۲۸.
- عبدی، محمدرضا و رضایی، ابراهیم (۱۳۹۴). تحلیل منافع و هزینه‌های مشوق‌های مالیاتی صنایع منتخب در اقتصاد ایران، پژوهشنامه مالیات، دوره ۲۳، شماره ۲۷، ص ۶۷-۷۶.
- عبدی، محمدرضا، رضایی، ابراهیم (۱۳۹۴). تحلیل منافع و هزینه‌های مشوق‌های مالیاتی صنایع منتخب در اقتصاد ایران. پژوهشنامه مالیات، دوره ۲۳، شماره ۲۷، ص ۱۰۱-۱۱۱.
- عسکری، علی، جعفری، تینا (۱۳۹۵). ارزیابی آثار اعطای معافیت مالیاتی در مناطق آزاد تجاری ایران (مطالعه موردی منطقه آزاد قشم، کیش و چابهار). اقتصاد مالی (اقتصاد مالی و توسعه)، دوره ۱۰، شماره ۳۷، ص ۴۳-۱۲.
- مکیان، سید نظام الدین، توکلیمان، حسین، نجفی فرا شاه، سید محمد صالح (۱۳۹۸). بررسی اثر شوک مالیات‌های مستقیم بر تولید ناخالص داخلی و تورم در ایران در چارچوب یک مدل تعادل عمومی پویای تصادفی. اقتصاد مالی، دوره ۱۳، شماره ۴۹، ص ۳۶-۶۶.
- نقی‌زاده، رضا، حاجری، مهدی، رحمان خسمخی، زهرا (۱۳۹۸). عوامل مؤثر بر الگوی سیاستی حمایت مالیاتی از فعالیت‌های دانش‌بنیان، فصلنامه مدیریت توسعه فناوری، دوره ۷، شماره ۲، ص ۱۱۲-۱۲۱.

منابع لاتین

- Chukwuma, C. U., Iyana, E. O., & Ernest, E. I. (2020). Tax Incentives and Investment Growth: The Nigerian Perspective, *Journal of Economics and Business*, 3 (1), 27-40.
- Cailin, S., & Owen, Z. (2020) Evaluating State and Local Business Incentives, *Journal of Economics Perspectives*, 34(2), 91-118.
- Fochmann, M., & Kroll, E. (2016). The effect of rewards on tax compliance decisions, *Journal of economic psychology*, 52 (3), 38-55.
- Lee, A. H. I., Chen, W. C., & Chang, C. J. (2007). A fuzzy AHP and BSC approach for evaluating performance of IT department in the in the manufacturing industry in Taiwan. *Expert Systems with Applications*, 34(1), 96-107
- Li, Yuan., & Liao, Xiuwu. (2007). Decision Support for Risk Analysis on Dynamic Alliance, *Decision Support Systems*, 42(4), 20-43.
- Indonesia, R., Andriyati, S., & Arianto, P. (2021). The Impact of Tax Incentives on Foreign Direct Investment, *jurnal of accounting aufiting and business*, 4(1), 67-93.
- Yong, zh., & LiuJie, M. (2019). How Do Tax Incentives Affect Investment and Productivity? Firm-Level Evidence from China, *American Economic Journal: Economic Policy*, 11 (3), 261-291.

A Pathology of the Present Tax Exemptions and Incentives in the Iranian Economy with a view towards Supporting Production

Mohammad Saber Shahnoush Foroushani¹
Mohammadreza Rajabzadeh^{2*}

Abstract

A study of tax incentives laws in more successful economies reveals that such laws are usually enacted based on the development requirements and economic variable of each economy. Yet, the innumerable tax incentives laws enacted in Iran, generally consist of long-term exemptions without any consideration of the relevant variables involved. By drawing on examples from select countries, the objective of the present study is to examine the linkages between the amount and time duration of tax incentives with production parameters and economic development. Accordingly, the paper proposes the enactment of three changes: first, changing some the current long-term and full exemptions into variable tax incentives based on production development and efficiency parameters; second, eliminating some of the current tax exemptions based on production and efficiency development parameters; and thirdly, implementing new tax breaks in line with achieving the goal of supporting production.

The present study of the “exemptions and tax incentives present in the Iranian economy” has been conducted with a view towards removing barriers to production and supporting production, as a comparative study, and based on conducting questionnaires and utilizing the Fuzzy Delphi Technique. The paper finds that the experts are mostly in agreement that changing the present income tax exemption of production and mining sector into tax incentives, eliminating tax exemptions for trading services and settlement of securities and commodities in stock exchanges and markets and residential real estate, as well as implementing tax credits and incentives of the Real Estate Investment Fund and Credit Foreign taxation are the most crucial reforms needed for reforming the Iranian tax system.

Keywords: tax, exemption, incentive, production.

¹ Ph.D. Student in Contemporary Philosophy, Faculty of Law, Theology and Political Sciences, Islamic Azad University, Research Sciences Branch, Tehran, Iran. (m.s.sh6366@gmail.com)

² Ph.D. in Finance, Faculty of Management, University of Tehran, Tehran, Iran. Corresponding Author. (m.rajabzadeh@ut.ac.ir)